

Թուրքիայի հարավկովկասյան քաղաքականության նոր իրողությունները և նպատակները

Սերոբյան Անահիտ Ա.

*Քաղաքագիտության ամբիոնի հայցողի,
Երևանի պետական համալսարան (Երևան, ՀՀ)
anahitserobyanyan99@gmail.com*

ՀՏԳ՝ 327.8 (479); EDN: OJEYIK

Հանգուցաբառեր՝ հարավկովկասյան քաղաքականություն, աշխարհաքաղաքական իրողություններ, Աթաթյուրք, փափուկ ուժ, Օսմանյան կայսրություն, քեմալիզմ, տարածաշրջանային հակամարտություններ

Новые реалии и цели политики Турции на Южном Кавказе

Серобян Анаит А.

Соискатель кафедры Политологии,

Ереванский государственный университет (Ереван, РА)

Аннотация. Это исследование посвящено политике Турции на Южном Кавказе. Анализ политической ситуации на Южном Кавказе показывает, что геополитическая привлекательность этого региона обусловлена его географическим расположением. Следует также отметить, что геополитическое значение региона возросло благодаря богатым энергетическим ресурсам Каспийского региона, борьба за транспортировку которых превратила Южный Кавказ в регионального и глобального игрока, а также место конфликта интересов. В данной статье также рассматриваются процессы обеспечения безопасности и интеграции в этом регионе, которые сделали его точкой геополитической конкуренции.

Ключевые слова: политика Южного Кавказа, социально-политические реалии, Атаюрк, мягкая сила, Османская империя, кемализм, региональные конфликты

New realities and goals of Turkey's policy in the South Caucasus

Serobyanyan Anahit A.

Postgraduate student of the Political Science Department,

Yerevan State University (Yerevan, RA)

Abstract. This article is dedicated to Turkey's policy in the South Caucasus. An analysis of the political situation in the South Caucasus reveals that the geopolitical attractiveness of this region is determined by its geographical location. It is worth noting that the geopolitical significance of the region has increased due to the rich energy resources of the Caspian region, the competition for the transportation of which has transformed the South Caucasus into a regional and global player and a point of conflict of interests. The article also discusses security and integration processes in the region, which have turned the region into a focal point of geopolitical competition.

Keywords: politics of the South Caucasus, socio-political realities, Ataturk, soft power, Ottoman Empire, Kemalism, regional conflicts

Թուրքիան դարձել է ժամանակակից միջազգային հարաբերությունների ակտիվ խաղացողներից մեկը: Միաժամանակ, Թուրքիայի գործողությունների տրամաբանությունն ու շարժառիթները հասկանալու համար կարևոր է հաշվի առնել ոչ միայն իրավիճակային, այլև մշտական հանգամանքները: Խոսքը, մասնավորապես, երկրի աշխարհաքաղաքական ռազմավարության մասին է, որը վերջին տարիներին սկսել է կայունության և հետևողականության նշաններ ձեռք բերել:

Իր գոյության ողջ ընթացքում Թուրքիայի Հանրապետությունը ձգտել է որոշել իր դերն ու տեղը ոչ միայն տարածաշրջանում, այլև ամբողջ աշխարհում: Նման ցանկությունը պայմանավորված է նրա աշխարհաքաղաքական դիրքի,

պատմական ուղու և գերիշխող գաղափարախոսության առանձնահատկություններով: Աթաթյուրքի նախաձեռնած բարեփոխումների հիմնական նպատակը երկրի արդիականացումն էր: Նման ցնցումից հետո, որը Թուրքիան ապրեց Օսմանյան կայսրության փլուզումից հետո, երկրին անհրաժեշտ էր արմատական վերափոխում: Երկրի զարգացման հիմնական վեկտորը ընտրեց արևմտականացումը:

Խորհրդային Միության փլուզումը հանգեցրեց լուրջ աշխարհաքաղաքական փոփոխությունների, որոնք ազդեցին միջազգային հարաբերությունների ողջ համակարգի վրա, ինչպես նաև Թուրքիայի որդեգրած քաղաքականության վրա, որը լինելով համաշխարհային հանրության անբաժանելի մասը, բախվեց արժեքային հիմ-

քերի, ինչպես նաև երկրի տարածաշրջանային քաղաքականության առաջնահերթությունների վերանայման անհրաժեշտության: Իսկապես, Թուրքիայի սահմանների մոտ Կենտրոնական Ասիայի տարածաշրջանում հայտնվեցին նորաստեղծ հարևան պետություններ, փոխվեց նաև իրավիճակը Մերձավոր Արևելքում և Բալկաններում: Հետևաբար, կարող ենք փաստել, որ նախադրյալներ ստեղծվեցին Թուրքիայի աշխարհաքաղաքական դերի և ռազմավարության փոխակերպման համար:

21-րդ դարը Թուրքիայի, ինչպես նաև ամբողջ աշխարհի համար նշանավորեց մարդկության զարգացման նոր փուլ: 2001 թվականին հրապարակվեց Թուրքիայի արտգործնախարար Ա. Դավութօղլուի «Ռազմավարական խորություն» աշխատությունը, որն այժմ լուրջ ժողովրդականություն է ձեռք բերել: Գրքում ուրվագծվում է նոր հազարամյակում հանրապետության արտաքին քաղաքականության սկզբունքներն նոր հայեցակարգ: Հեղինակի տեսանկյունից Թուրքիան պետք է սովորի, թե ինչպես մասնակցել Եվրոպայի, ԱՄՆ-ի, Ռուսաստանի և Մերձավոր Արևելքի շահերի միջև, օգտվել իր աշխարհաքաղաքական դիրքից: Դավութօղլուն ասում է, որ Թուրքիան տարածաշրջանային, այնուհետև համաշխարհային տերություն դարձնելու համար նա պետք է ուշադիր դիտարկի և չափորոշի իր յուրաքանչյուր քայլը դեպի այս կամ այն տարածաշրջանը, լինի դա Մերձավոր Արևելք, Հարավային Կովկաս, Բալկաններ, թե Եվրոպա [6, էջ 119]:

2002 թվականի նոյեմբերի 3-ին Թուրքիայում տեղի ունեցած խորհրդարանական ընտրություններն ավարտվեցին «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության հաղթանակով, որը խորհրդարանում ստացավ տեղերի բացարձակ մեծամասնություն [2, էջ 115], որի գաղափարախոսությունը աջակողմյան եվրասիականության, չափավոր իսլամական ավանդականության և դեպի ԱՄՆ և ԵՄ կողմնորոշման միաձուլումն էր:

Արտաքին քաղաքականության մեջ «Արդարություն և զարգացում» կուսակցությունը կարևորում էր բազմավեկտոր մոտեցումը: Մշակվեցին երկրի արտաքին քաղաքականության հետևյալ հիմնական ուղղությունները՝ Թուրքիայի ինտեգրումը Եվրամիությանը, «Զրո խնդիր հարևանների հետ» քաղաքականության իրականացում, Թուրքիայի վերածումը տարածաշրջանային տերության, Միացյալ Նահանգների հետ համագործակցության ամրապնդում, Ռուսաստանի հետ համագործակցության զարգացում, Աֆրիկյան երկրների հետ կապերի ընդլայնում և այլն:

Ներքին և արտաքին քաղաքականության մեջ ժողովրդականությունը և հաջողություն-

ները, որոնք ԱԶԿ-ն ձեռք բերեց իր կառավարման տարիներին, սկսեցին ավելի ու ավելի ձևավորել թուրքական հասարակության գիտակցության մեջ նոր կայսերական մտածողության սկիզբը, որը հետագայում հայտնի դարձավ որպես «նեոօսմանիզմ»: Այս ամենը քննարկելուց հետո շատ կարևոր է առանձին անդրադառնալ և փորձել հասկանալ Թուրքիայի Հարավկովկասյան քաղաքականությունը. Հարավային Կովկասը Թուրքիայի համար մեծ կարևորություն ունի: Նախ և առաջ Թուրքիայի սահմանների մոտ տեղի ունեցող իրադարձություններն անմիջական ազդեցություն են ունենում Թուրքիայի անվտանգության վրա: Տարածաշրջանն անվտանգային երաշխիք լինելուց բացի ունի աշխարհատնտեսական կարևոր դերակատարում, այն միջանցք է դեպի ածխաջրածնային պաշարներով հարուստ կասպիական շրջաններ: Թուրքիայի համար տարածաշրջանը նաև տարանցիկ ուղի է Մեծ Թյուրքական աշխարհ ձևավորելու համար [1, էջ 229]: Թուրքիան, չնայած լինելով Հարավային Կովկասի կամ կովկասյան երկրների անմիջական հարևանն ու ընդհանուր պատմություն ունենալով այս տարածաշրջանում օսմանյան գերիշխանության պատճառով, միայն վերջերս է հետաքրքրություն ցուցաբերել և արտաքին քաղաքականություն մշակել հարավկովկասյան երեք հանրապետությունների նկատմամբ: Անկարան 1991 թվականին անկախության ձեռք բերելուց ի վեր եզակի կապեր է հաստատել այդ պետությունների հետ: Այնուամենայնիվ, Թուրքիան միակ տարածաշրջանային ուժը չէ, որը նայում է իր հարևանությանը: Երկու այլ հարևաններ, որոնք նույնպես պատմականորեն գերիշխում են այս տարածաշրջանում, նույնպիսի օրինական շահ են դրսևորում՝ Ռուսաստանը և Իրանը:

Իրանը միջազգային հարաբերությունների մեկ այլ դերակատար է, որը ներգրավված է Հարավային Կովկասի աշխարհաքաղաքական գործընթացներում: Իրանի քաղաքականությունը Հարավային Կովկասում առանձնանում է պրագմատիզմով և իրատեսական մոտեցմամբ: Չնայած ակտիվ քաղաքականությանը, Իրանի ազդեցությունը տարածաշրջանային իրադարձությունների վրա շատ սահմանափակ է, հիմնականում պայմանավորված է հետխորհրդային տարածքում իրանական ազդեցությունը զսպելու ամերիկյան քաղաքականությամբ [12, էջ 14], բացի այդ, Ռուսաստանը շահագրգռված չէ Իրանի սերտ գործընկերությամբ Հարավային Կովկասի երկրների հետ, քանի որ տարածաշրջանում նրա ազդեցության անը հակասում է Ռուսաստանի աշխարհաքաղաքական շահերին, հատկապես էներգետիկ տեսանկյունից, սակայն իրանա-ռուսական հարաբերությունները դինամիկ են զարգանում, ինչը

նպաստում է Իրանի ներգրավվածությանը տարածաշրջանային գործընթացներում [3, էջ 5]:

Իրանը շահագրգռված է Ադրբեջանի վրա իր ազդեցությունը մեծացնելու հարցում: Իրան-ադրբեջանական առևտրատնտեսական հարաբերությունները զարգանում են բարձր տեմպերով (2020 թվականին երկու երկրների միջև ապրանքաշրջանառությունը հասել է 288 միլիոն դոլարի) [10], երկու երկրները պաշտոնապես հավատարիմ են շիա իսլամին: Մակայն պաշտոնական մակարդակով իրանա-ադրբեջանական հարաբերությունները սերտ որակել չի կարելի: Երկկողմ հարաբերություններում կան խնդիրներ, որոնք բարդացնում են այս երկխոսությունը: Խնդրահարույց հարցերից պետք է առանձնացնել Ադրբեջանի սերտ հարաբերությունները արևմտյան երկրների հետ, Ադրբեջանի մեղադրանքներն Իրանին՝ Բաքվի ընդդիմադիր ուժերին աջակցելու վերաբերյալ, իրանահայկական հարաբերությունները և այլն: Իսկ ինչ վերաբերում է Վրաստանին, պետք է նշենք, որ Վրաստանի արևմտամետ արտաքին քաղաքականությունը խոչընդոտ է իրանա-վրացական հարաբերությունների զարգացման համար: Այնուամենայնիվ, Վրաստանը շահագրգռված է իրանական էներգետիկ ռեսուրսներով իր արտաքին քաղաքականության դիվերսիֆիկացման և էներգետիկ կամուրջի ստեղծման առումով ոչ միայն Արևելք-Արևմուտք, այլև Հյուսիս-Հարավ գծի երկայնքով:

Թուրքիայի համար առանձնահատուկ նշանակություն ունեն տարածքի թյուրքական հանրապետությունները. թյուրքալեզու պետությունների միջազգային ասպարեզում հայտնվելը Թուրքիային հնարավորություն տվեց առավելագույնս օգտվել Կենտրոնական Ասիայի և Կովկասի նոր կոնֆիգուրացիայից: Թուրքիան իր նախաձեռնությամբ սկսեց ակտիվորեն զարգացնել տնտեսական, քաղաքական և մշակութային կապերը թյուրքալեզու պետությունների հետ: Դրանցից առաջնահերթ ուշադրություն է դարձվել Կենտրոնական Ասիայի երկրներին և Ադրբեջանին: Թուրք առաջնորդները դա հիմնավորում էին ժողովուրդների էթնիկ, լեզվական և մշակութային համայնքով: «Կարելի է ասել, որ նրանք ինչ-որ կերպ վերակենդանացրին այսպես կոչված Թուրանը՝ 120 միլիոն թյուրքալեզու ժողովուրդների աշխարհը, որը ձգվում է Արևմտյան Չինաստանից մինչև Միջերկրական ծովի արևելյան ափը միավորելու գաղափարը» [4, էջ 7]:

Միևնույն ժամանակ, պետք է փաստել, որ ժամանակակից աշխարհում էթնիկական և լեզվական մերձեցումը ոչ մի կերպ բավարար չէ պանթյուրքական կամ այլ սկզբունքներով թյուրքալեզու պետությունների որոշակի համայնքի մեջ ինտեգրվելու համար: Հետխորհրդային

երկրների դեկավարներ էլ համոզված են, որ «Թուրքիայի տնտեսական հնարավորությունները շատ ավելի համեստ են, քան նրա քաղաքական հավակնությունները» [4, էջեր 350-351]:

Երբ 2002 թ.-ին «Արդարություն և զարգացում» կուսակցությունը եկավ իշխանությանը, Թուրքիան սկսեց ավելի վճռական արտաքին քաղաքականություն իրականացրել հիմնականում «Անատոլիական վագրերի» տնտեսական հրաշքի շնորհիվ [7, էջեր 166-188]: Միևնույն ժամանակ, Թուրքիան զգույշ էր, որ Կովկասում չափազանց հավակնոտ չլիներ, որպեսզի խուսափի ավելորդ ճնշումներից: Կարող ենք ասել, որ քաղաքական առումով հաջողություններ, որպես այդպիսին, Թուրքիան այդ ժամանակ չկարողացավ գրանցել, սակայն հաջողություններ եղան տնտեսական և մշակութային ոլորտներում: Թուրքիայի առաջնահերթությունը էներգետիկայի ոլորտում էր և նրա մասնակցությունը «դարի նախագծի» իրականացմանը՝ Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան խողովակաշարի կառուցմանը կարևոր դեր խաղաց: Երկարատև և ինտենսիվ բանակցություններից և քաղաքական մանևրներից հետո 2005 թվականին Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան նավթամուղը Թուրքիան վերածեց Կասպից ծովից եվրոպական շուկա ածխաջրածինների տարանցման առանցքային երկրի [9]:

Քաղաքական և աշխարհառազմավարական առումով Թուրքիան դեռևս այն գլխավոր դերակատարը չէ, որի մասին երազում էին լինել նրա արտաքին քաղաքականության ճարտարապետները խորհրդային ժամանակաշրջանի վերջում: Երկու իրադարձություններ ցույց տվեցին Թուրքիայի արտաքին քաղաքական հավակնությունների ներկայիս ձախողումը և ստիպեցին նրան ավելի համեստ լինել: Նախ, որպես Ադրբեջանի մերձավոր դաշնակից, Թուրքիան քիչ բան արեց Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման համար: Մինսկի խումբը, որը չէր ներառում Թուրքիան և առաքելություն ուներ նպաստելու Հայաստանի և Ադրբեջանի միջև խաղաղ բանակցությունների առաջխաղացմանը, քիչ արդյունք գրանցեց ավելի քան քսան տարի սառեցված հակամարտությունում որևէ էական բարելավման հասնելու համար: Երկրորդ, 2008 թ.-ի ամռանը Ռուսաստանի և Վրաստանի միջև կարճատև պատերազմը բացահայտեց նաև Թուրքիայի քաղաքական ոչնչացումը Հարավային Կովկասում: Մովորաբար լավ հարաբերություններ ունենալով ինչպես Ռուսաստանի, այնպես էլ Վրաստանի հետ՝ Թուրքիան փորձեց միջնորդական դեր խաղալ հակամարտությունում, բայց շատ արագ հասկացավ, որ դա անարդյունավետ է: Հակառակվելով Ռուսաստանի աճող հավակնություններին, Թուրքիան քիչ լծակներ ուներ, հատկապես Հարավային Կովկասում: Այսպիսով,

Անկարան մեկնարկեց «Կովկասի կայունության և համագործակցության պլատֆորմը»: Ցավոք, այս ջանքերը միայն բացահայտեցին Թուրքիայի թերարժեքության դիրքը Ռուսաստանի նկատմամբ այս տարածաշրջանում [8, էջ 13]: 2014 թվականի մարտին, Անկարան զգաց իր անգորությունը տարածաշրջանում Ռուսաստանի կողմից Ղրիմի բռնակցումից հետո: Թուրքիայի դիվանագետները ստիպված եղան կրճատել իրենց քննադատությունը այս արարքի վերաբերյալ՝ խուսափելու համար խոշոր տնտեսական գործընկերոջ՝ Ռուսաստանի հետ ուղղակի առնակատումից:

Կովկասի արտում կանգնած է Ադրբեջանը, որը մշակութային և քաղաքականան առումներով ամենամոտն է Թուրքիային: Թուրքադրբեջանական հարաբերությունները գտնվում են ամենաբարձր մակարդակի վրա և հանդիսանում են թուրքալեզու ինտեգրացիոն դաշտ ստեղծելու Թուրքիայի պանթուրքիստական քաղաքականության առանցքը: Ադրբեջանը ուրույն տեղ է զբաղեցնում Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության մեջ ոչ միայն Կովկասում և ընդհանուր թյուրքալեզու տարածաշրջանում, այլև դրանից դուրս: Այս մտերմությունը պայմանավորված է ոչ միայն մշակութային և լեզվական ընդհանուր կապերով, այլ նաև այս երկու երկրների միջև առկա քաղաքական և ռազմավարական ուժեղ շահերով: Նրանց երկկողմ հարաբերությունները հաճախ բնութագրվում են որպես «երկու պետություն, մեկ ազգ»: Էթնիկական առումով այս երկու ազգերը գրեթե նույնն են: Սա ճիշտ է այնքանով, որքանով ջնջվում են կրոնական տարբերությունները, քանի որ Թուրքիայի բնակչության 80%-ը սուննի է, իսկ Ադրբեջանի բնակչության 70%-ը շիա է: Այս բոլոր գործոնները բացատրում են ընդհանուր առմամբ լավ հարաբերությունները Թուրքիայի և Ադրբեջանի միջև, սակայն, դրանք չեն քողարկում լարվածությունները, որոնք ժամանակ առ ժամանակ առաջանում են:

Այժմ կարող ենք անդրադառնալ նրան, թե ինչպես է Հայաստանի նկատմամբ Թուրքիայի արտաքին քաղաքականությունը որոշվում իրականում ոչ թե Անկարայում, այլ Բաքվում:

Թուրքիայի և Հայաստանի հարաբերությունները, մեղմ ասած, մնում են շատ նուրբ և բարդ, քանի որ պատմությունը և Լեռնային Ղարաբաղում հակամարտությունը մեծ ծանրաբեռնվածություն ունեն ներկայի վրա: Թուրքիան ճանաչեց Հայաստանի անկախությունը խորհրդային ժամանակաշրջանի վերջում և մտածում էր Երևանի հետ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու մասին: Սակայն այս հարաբերությունները կարճ տևեցին: 1993 թվականին, ի համերաշխություն Ադրբեջանի հետ,

Թուրքիան փակեց իր սահմանները Հայաստանի հետ: Այդ ժամանակից ի վեր այս սառը հակամարտությունը անհաղթահարելի խոչընդոտ է եղել երկու երկրների հարաբերությունների կարգավորման գործում և ազդեցություն է ունեցել Կովկասում Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության վրա:

1990-ականների ընթացքում հայտնվելով փակուղու մեջ՝ Հայաստանի հետ հարաբերությունները բարելավվել են այն բանից հետո, երբ ԱԶԿ-ն իշխանության եկավ և ներկայացրեց «զրո խնդիր հարևանների հետ» իր արտաքին քաղաքականությունը: Թուրքիան փորձել է բարելավել հարաբերությունները բոլոր հարևանների հետ: Առաջին քայլերն արվել են 2008 թվականին՝ «ֆուտբոլային դիվանագիտության» շրջանակներում: Օգտվելով 2008 թվականին Թուրքիայի և Հայաստանի ֆուտբոլային հանդիպումներից՝ Եվրոգավաթի ուղեգիր նվաճելու համար՝ նախագահ Աբդուլլահ Գյուլը և ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանը փոխադարձ այցեր են կատարել: Այս այցելությունները, անկասկած, դուռ բացեցին երկխոսության և այլ ավելի համարձակ նախաձեռնությունների համար: Գաղտնի բանակցությունները հանգեցրին Թուրքիայի և Հայաստանի միջև հարաբերությունները կարգավորելու համար: Այնուամենայնիվ, այդ ջանքերը, որքան էլ որ անկեղծ լինեին, ընկան հակազդեցության և ճնշման տակ: Ադրբեջանը, սկսեց մեղադրել Թուրքիային դավաճանության և Բաքվին բանակցություններից մարզինալացնելու փորձի մեջ՝ հատկապես Լեռնային Ղարաբաղի հարցերի հետ կապված: Ի պատասխան՝ Ադրբեջանը սպառնացել էր բարձրացնել Թուրքիա արտահանվող նավթի և այլ ապրանքների գինը [11, էջ 4]: Փաստորեն, Ադրբեջանի դիրքորոշումը և որդեգրած քաղաքականությունը այս մասով խանգարեց ՀՀ-Թուրքիա հարաբերությունների զարգացմանը:

Խոսելով Թուրքիայի Հարավկովկասյան հետաքրքրությունների մասին՝ չենք կարող չանդրադառնալ թուրք-վրացական հարաբերություններին: Անկարայի կովկասյան քաղաքականության կարևոր ուղղություններից մեկը Թբիլիսիի հետ հարաբերություններն են: Սա առաջին հերթին պայմանավորված է Վրաստանի աշխարհագրական դիրքով, որը Թուրքիան կապում է Ադրբեջանի հետ: Բացի այդ, հաղորդակցություններն անցնում են Վրաստանի տարածքով կապելով Ռուսաստանը տարածաշրջանում Մոսկվայի գլխավոր դաշնակից Հայաստանի հետ:

Այսպիսով, Վրաստանը վերածվում է երկու աշխարհաքաղաքական կոնֆիգուրացիաների՝ 1) ԱՄՆ-Թուրքիա-Ադրբեջան և 2) Ռուսաստան-Հայաստան-Իրան հիմնական առնակատման

գոտու: Հենց այս առճակատման առկայությունն է որոշում այն բարդ քաղաքական իրավիճակը, որում այսօր հայտնվել է Վրաստանը: Բայց «Մոսկվայի գործոնը» ստիպում է պաշտոնական Թբիլիսիին գործել չափազանց խոհեմ և հաշվի առնել հյուսիսային հարևանի շահերը:

Պետք է նշենք, որ Թուրքիան Վրաստանի համար առանցքային երկիր է առնվազն երկու պատճառով. նախ, Վրաստանի համար Թուրքիան պատուհան է դեպի Եվրոպա: Թուրքիայի՝ ԵՄ անդամակցության բանակցությունները մեծ նշանակություն ունեն Թբիլիսիի համար, քանի որ նա ձգտում է դուրս գալ սեփական կովկասյան անկլավից, երկրորդ, տարածաշրջանային մյուս գերտերության՝ Ռուսաստանի հետ իր հակամարտությունների համատեքստում Վրաստանին Թուրքիան պետք է որպես հավասարակշռող ուժ, մասնավորապես՝ իր տնտեսական խնդիրները հաղթահարելու և ռուսական շուկաներին դիմակայելու համար, որոնք նրա համար փակ են 2008 թվականի պատերազմից հետո:

Խորհրդային ժամանակաշրջանի վերջում Կովկասը և Կենտրոնական Ասիան կարևոր տեղ են գրավել Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության մեջ: Այնուամենայնիվ, Անկարայի հավակնությունները վեր են եղել իր գործողությունների իրական հնարավորություններից: Այսպիսով, այն վերադարձել է ավելի պրագմատիկ և իրատեսական դիրքի: Հետևաբար, այս տարածաշրջանում Թուրքիայի արտաքին քաղաքականությունը որոշ չափով անտեսել է Կենտրոնական Ասիան, բայց պահպանել է Կովկասի նկատմամբ բուռն հետաքրքրությունը, հատկապես էներգետիկ ոլորտում դրա կարևորության պատճառով: Ավելին, արտաքին գործերի նախարար Դավութօղլուի դիվանագիտական նախաձեռնությունն ունի որպես կենտրոնական նպատակ՝ բարելավելու Թուրքիայի հարաբերությունները իր հարևանների և հատկապես Հայաստանի հետ: Այս երկրների հետ հարաբերությունների կարգավորումը մնում է Թուրքիայի առաջնահերթություններից մեկը՝ ոչ միայն տնտեսական, այլ նաև քաղաքական և խորհրդանշական, քանի որ Թուրքիան ցանկանում է երևալ որպես իր հարևանների հետ խաղաղության մեջ գտնվող երկիր: Այս իրավիճակը գնալով ավելի հրատապ է դառնում Կովկասում, քանի որ Թուրքիան տեսնում է իր հարաբերությունների վատթարացումը Մերձավոր Արևելքի երկրների հետ:

Այս ամենը հաշվի առնելով՝ կարող ենք փաստել, որ Թուրքիայի լավագույն խաղաղույքը տարածաշրջանում գործընկերության համար Ադրբեջանն է: Խնդիրն այն է, որ Ադրբեջանի ռազմավարությունը Հայաստանին մեկուսացնելն է. Ադրբեջանը փորձում է արգելափակել Հայաստանի նկատմամբ Թուրքիայի ջանքերը և օգտագործում է իր էներգետիկ գործոնը որպես շանտաժի ձև՝ այդ գործընթացում Թուրքիային «պատանդ» վերցնելով: Այս իրավիճակը, որը կարող է շատ ձգձգվել, Բաքվին տալիս է մեծ հնարավորություն տարածաշրջանի մի շարք անխուսափելի հարցերի շուրջ ազատ դիրքորոշում հայտնել:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Չաքարյան Չ.** «Արցախյան հիմնահարցը տարածաշրջանային անվտանգության և կայունության ապահովման համատեքստում». Գիտական Արցախ. հ. 1, N 14, 2020, էջ 229.
2. **Մանուկյան Տ.** «Քրդական գործոնը Թուրքիայի սիրիական քաղաքականության առանցքում. Անփոփոխ նկրտումներ փոխակերպվող առաջնահերթություններ». Գիտական Արցախ. հ. 3, N 14, 2022, էջ 115, doi: 10.52063125792652-2022.9.14.113.
3. **Гаджиев А.** «Главные аспекты энергетической стратегии Турции», Институт Ближнего Востока. 2011.
4. **Гаджиев К.** «Геополитика Кавказа». - М., 2001.
5. **Достер Б.** «Турция между двух континентов, двух цивилизаций и двух сил» // Геополитика. Информационно-аналитическое издание. Выпуск IX. - М.: МГУ, 2011.
6. **Davutoğlu A.** Stratejik Derinlik. Türkiyenin Uluslararası Konumu. İstanbul, 2001.
7. **Demir Ö., Acar M., Toprak M.** Anatolian Tigers or Islamic Capital: Prospects and Challenges // Middle East Studies. Vol. 40, № 4, 2004.
8. **Fotiou E.** “Caucasus Stability and Cooperation Platform, “What is at Stake for Regional Cooperation”. International Centre for Black Sea Studies (ICBSS), Athens, Greece, N°16, 2009.
9. **Greg B.** “Turkey at an Energy Crossroads”, Council on Foreign Relations, November 20, 2008.
10. “Iran (IRN) and Azerbaijan (AZE) Trade | OEC.” OEC - the Observatory of Economic Complexity, oec.world/en/profile/bilateral-country/irn/partner/aze
11. **Mikheilidze N.** “The Turkish-Armenian Rapprochement at the Deadlock”. 2009, URL: <https://www.iai.it/sites/default/files/iai1005.pdf>.
12. **Shireen H.** “The New Geopolitics of the South Caucasus: Prospects for Regional Cooperation and Conflict Resolution”. 2017.
13. Türkiye-Ermenistan Siyasi İlişkileri // T.C. Dışişleri Bakanlığı. URL: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

Содана/Հանձնվել է՝ 18.10.2023
 Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 22.10.2023
 Принята/Ընդունվել է՝ 27.10.2023